

FOLYÓIRATSZEMLE

International Journal of Lexicography

Az *International Journal of Lexicography* az EURALEX (European Association for Lexicography) 1988-ban indult és azóta negyedévenként megjelenő folyóirata. A nemzetközi szinten hasonlóan kiemelkedő társai évente egy-egy kötettel jelentkező időszakos kiadványok: idősebb a Dictionary Society of North America *Dictionaries* (1979–) c. fóruma és Németországban a *Lexicographica* (1985–), fiatalabb az AFRILEX (African Association for Lexicography) által közreadott *Lexicos* (1991–).

Az *IJL* kiadója az Oxford University Press. A borító elegáns, fényes fehér és mélykék színű; az ugyanolyan kék hátsó borítón a tartalomjegyzéket látjuk.

A főszerkesztő (R. F. Ilson, A. P. Cowie és P. Bogaards után) 2013 óta Anne Dykstra (Németalföld). A három társszerkesztő francia, lengyel, illetve olasz, közülük Robert Lew egyben a szemlerovat szerkesztője. A 21 tagú szerkesztőbizottságban a szakma nagyjainak nevei sorakoznak, méltánytalanság lenne közülük bárkit is kiemelni; mögöttük 12 állam intézményei állnak (Belgium, Dél-Afrika, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Kanada, Lengyelország, Németalföld, Németország, Oroszország, Spanyolország); az Egyesült Királyságot képviselik a legtöbben (7 fő).

A teljes *IJL* Magyarországon csak az MTA könyvtárában található meg. (A rövidebb-hosszabb intervallumokat lásd az Országos Széchényi Könyvtár honlapján az NPA, azaz Nemzeti Periodika Adatbázis menüpontra kattintva.) Ha a Google keresőbe beírjuk a címet, könnyedén elérhető minden évfolyam minden számának tartalomjegyzéke, annak nyomán az egyes közlemények pontos adatai és a tanulmányok absztraktjai.

A számok terjedelme rendkívül változó, többségük 120–150 oldal között van. Az utol-

só oldalak adnak helyet az *EURALEX Newsletter*nek és időközönként az EURALEX-tagok névsorának, a legutóbbi listában (2015/2. szám) magyar név nem szerepel.

Az ár széles skálán mozog az előfizetés tárgyától (nyomtatott, online, nyomtatott + online változat, valamint postázási változatok) és az előfizető típusától függően. A nyomtatott kiadás magyarországi intézmény számára egy évre 353 euró, egyénileg csak a nyomtatott + online elérésre fizethetünk elő 318 euróért (2015. évi adatok).

A lap lektorált tanulmányokat, szemleceket és ismertetéseket közöl; angol nyelvűnek kell minősíteni, bár fel-felbukkan benne más nyelv is (leginkább a francia és a spanyol). Foglalkozik a lexicográfia valamennyi ágával: a szótárkészítés gyakorlatának és a szótárak használatának mindenféle aspektusával, elsősorban a nagy európai nyelvek szótáraival, de egyetlen más nyelv szótárát sem zárja ki az érdeklődési köréből; közöl dolgozatokat egynyelvű és kétnyelvű, szinkron és történeti szótárakról; egyaránt nyitott gyakorlat- és elméletorientált munkák megjelenítésére. Egyik száma csaknem minden évben tematikus szám; ezt 2015-ben a frazeológiának szentelték, korábban többek között a digitális forradalomnak, a veszélyeztetett nyelvek szótárainak, John Sinclair szellemi örökségéről szólva a korpusznyelvészetnek, a kétnyelvű szótárak tervezésének, a WordNet projektnek stb. A 25 éves jubileumra összeállított 2012/4. számban diagramok sora mutatja be az addigi tartalom gazdagságát, apró részletekbe menően is, egyes szavak és nevek évenkénti gyakoriságának ábrázolásával a tartalom hangsúlyainak változását is – bizonyos fokokig – érzékeltetve.

Az *IJL* indulásakor a szerzők az akadémiai szféra (felsőoktatás, kutatás) és a professzionális szótárkészítés képviselői, valamint „computernik”-ek voltak, a három csoport nemigen ismerte egymás munkáját. Az olva-

sótábort nagyrészt ugyanők alkották. A lap szorgalmazta és erősítette ennek a heterogén társaságnak a kommunikációját, miközben igyekezett – és folyamatosan igyekszik – laikusokkal is szélesíteni az olvasók körét, a színvonal csökkenése nélkül.

A nyelvtanításhoz kapcsolódnak a tanulói szótárak legkülönbözőbb aspektusairól szóló írások, de találunk közvetlenebbül kapcsolódó munkákat is.

A lapra jellemző dolgozat a 2012/3. számban A. Frankenberg-Garcia beszámolója egy példás gonddal megtervezett és kivitelezett kisebb kutatásról, amelynek az indítéka az a felismerés volt, hogy a tanulói szótárak elfeledkeznek a szavak megértését és a szavak helyes használatát segítő példák különbségéről. A „dekódoló” nyelvtanulót a jelentés érdekli, az „enkódoló” számára a szó viselkedésének szintaktikai jegyei és a kollokációk a fontosabbak, az utóbbi célt szolgáló példák azonban túl nehezek lehetnek a megértés szempontjából. A szerző hipotézisei szerint 1) ismeretlen szó jelentését a korpuszpéldáknál jobban segíti a képzett lexikográfus által megfogalmazott definíció (amely természetesen figyelembe veszi a korpuszokból összegyűjtött információkat); 2) már ismert szó aktív használatát jobban segítik a példák, mint a definíciók; 3) akár ismeretlen szó megértése, akár ismert szó használata a feladat, több példa többet segít egyetlen példánál. – A kutatás két feladatot alkalmazott. A megértéstesztben mondatok ismeretlen szavának a jelentését kellett megállapítani: kiválasztani három felajánlott lehetőség közül. A szóhasználatteszt a szokásoktól eltérően nem mondatalkotást kért a korábban ismeretlen szavakkal, hanem gyakori hibákat kellett javítani, ami biztosította a problémás pontok megjelenését, a javítás pedig csupán egyetlen szó törlését vagy beszúrását vagy lecserélését kívánta, illetve csak ezeknek a változtatásoknak valamelyikét engedélyezte. – A vizsgálatban részt vevő négy tanulócsoport más-más segítséget kapott: a) a Longman tanulói szótárból kimásolt definíciókat; b) feladatonként 3-3 példamondatot, nem feltétlenül

a szótárból, hanem korpuszokból, konkordanciákból is válogatva; c) feladatonként csak az első példamondatot; d) semmilyen segítséget nem kapott a kontrollcsoport. Az *adatvezérelt tanulás* stimulálására a szerző olyan példamondatokat gyűjtött össze, amelyek a javítandó mondatok hibája felé terelték a figyelmet. – A megértéstesztet a definíciókból dolgozó csoport teljesítette a legjobban, de megközelítette őket a három példával dolgozók csoportja. A hibajavításban messze a legjobban teljesítettek a három példára, gyengébben az egyetlen példára támaszkodók. (A pusztá definícióra szorult kontrollcsoport hozta a leggyengébb eredményeket, az egyetlen példamondatosok se voltak sokkal jobbak.) – Az igazolódott, hogy *megérteni is és javítani is lehet kizárólag példák alapján*, de ehhez több példát kell együtt látni. A szótárakban a ritka szavakhoz sok „dekódoló” példát kellene adni, mert ezeknek a szavaknak valószínűleg a jelentését keresik, a gyakori szavakhoz viszont sok „enkódoló” példát, mert ezeket aktívan használni kell a mindennapi kommunikációban. – Ebben az esetben a nyelvtanítás-nyelvtanulás szempontjait érvényesítő kutatás szolgáltatott hasznos információkat a szótárkészítés számára.

A bemutatandó másik esetben a hatékony szótárhasználatot kutató munka szolgáltatott könnyen hasznosítható információkat a nyelvtanítók számára. Z. Gavriilidou a 2013/2. számban a *S.I.D.U. (Strategy Inventory of Dictionary Use)* elnevezésű kérdőív létrehozásáról számol be. A dolgozat kiváló példa arra, hogy egyetlen nyelvtanárnak sem kell visszariadnia az ijesztőnek látott (felméréseket szolgáló eszközök validitásának bizonyításához elengedhetetlen) statisztikai apparátustól. Az önmagában tanulmányozható 36 tételes lista állításokat tartalmaz, mindegyikről ötfokú skálán kell nyilatkozni „Soha vagy szinte soha nem igaz rám” és „Mindig igaz rám” szélső opciókkal. Minden nyelvtanár ötleteket meríthet belőle saját tanítványai szótártudatosságának feltérképezésére és fejlesztésére (a nyomtatott szótárak terén). Az egyes tételek a *szótárhasználat céljának* tudatosságát, a *szótárválasztás*

tudatosságát, a *szótári konvenciók* ismeretét, a *keresendő szóalak (címszó) megállapításának* tudatosságát, a tanulók *keresési stratégiáit* kutatják. Néhány példa: „Mielőtt megveszem a szótárt, tudom, miért van rá szükségem.” „Mielőtt megvenném a szótárt, átnézem, milyen információk vannak benne.” „Mielőtt használni kezdem a szótárt, tanulmányozom a rövidítéseit.” „Ha ismeretlen szót hallok, átgondolom a lehetséges írásmódjait, és ezek szerint keresek.” „Ha ismeretlen szót látok, igyekszem átgondolni, milyen formában keressem.” „Ha L betűvel kezdődő szót keresek, középen nyitom ki a szótárt.” „Amikor egy szót keresek, csak kinyitom a szótárt, és megnézem, hogy a kezdőbetű közelében vagyok-e.” „Amikor megtalálom a keresett szót, ellenőrzöm, hogy a jelentés illik-e a szövegbe.”

A *Modern Nyelvoktatás* minden olvasójának érdemes lenne ismernie az *IJL 2014/4.* számából Lew és De Schryver dolgozatát a digitális forradalomnak a szótárakra tett – és a jövőben várható – hatásairól. Itt néhány gondolat kiemelésére van lehetőség.

A szótári weboldalak használatát regisztráló adatok azt mutatják, hogy a keresések egyre nagyobb hányada keresőmotorokból érkezik (amelyek képesek egy-egy keresést szükség szerint szótár/ak/hoz átirányítani). A felhasználók megtanulnak a kereső appokra támaszkodni, és egyre inkább alkalmazzák a mellettük szerzett gyakorlatot a szótárak használata során is. A digitális szótáraknak az egyre pragmatikusabb szoftverekkel kell felvenniük a versenyt.

Ehhez szükség van a nyelvi-szótári adatok (gondosan strukturált) állományára és rajta egy prezentációs rétegre, amelyek együtt sokféle megjelenítést tesznek lehetővé. (A két összetevő viszonyáról tudni kell, hogy egy szótár hiányosságait a még oly kiváló kommunikációs felület sem tudja jóvátenni, viszont az optimálisnál gyengébb interfész is elfogadható, ha jó a szótár.) Digitális szótáron már nem papírszótárak elektronikus változatát kell érteni. Ismeretlen helyen, valahol a „felhőben” vannak az adataik. Sok tekintet-

ben új fogalmakban kell gondolkodni róluk.

Ami a nyelvi adatokat illeti, megszűnnek a makrostruktúra kötöttségei, a szavakról tárolt sokféle relációnak és a háló sokféle adatállománya közötti relációknak köszönhetően a keresett szavakhoz sokféle elérési út vezet. A digitális szótár igyekezzen értelmezni a félreütött alakokat, tegyen fel „Erre gondoltál: ... ?” típusú kérdéseket. A szavak bepötyögésének kiküszöböléséhez előrelépés kell a beszédfelismerésben. Agglutináló és erősen flektáló nyelvek esetében elvárható az alapalakra visszavezetés. A több szóból álló nyelvi egységeket több különböző elemük szerint is meg kell találni. A gyakorlatilag korlátlan tárkapacitás sok és sokféle adatot engedélyez, az adatállomány – tipikusan új szavakkal – bármikor bővíthető. Ebből viszont gondok származnak, különösen a képernyőn, és különösen a rohamosan terjedő mobil eszközök kicsi képernyőjén. A felhasználó nemcsak sikeres, hanem egyúttal gyors és kényelmes interakciót kíván. (Paradox módon a lassabb és kényelmetlenebb papírszótár használatának is van előnye: a nagyobb erőfeszítés hosszabb ideig tartó nyomot hagy a memóriánkban.)

Ami az adatok megjelenítését illeti, a digitális szótár legyen képes a gyors változtatásokra. Változhat, hogy mi jelenik meg, és az is, hogy ugyanaz a tartalom a képernyőn milyen elrendezésben látható. Csak azt az információt kell közölni, ami az adott helyzetben szükséges, de lehetőleg arra is válaszolni kell, amit a felhasználó elfelejtett – bár szeretett volna – megkérdezni. A felhasználó viselkedésével, például a szemmozgásának elemzésével is befolyásolni lehet az adatok prezentálását; az ún. szimultán feedback olyan adaptív és intelligens digitális szótár létrehozását teszi lehetővé, amely még a releváns ko-textust is figyelni tudja.

A digitális szótárak kezeléséhez szükséges skillek terén a nyelvtanárnak állnia kell a versenyt a tabletjeiket és okostelefonjaikat bosszorkányos ügyességgel kezelő gyerkőccel!

Szöllősy Éva